

УДК 37.091.212-053.2-056.22-056.24(477)
DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-67-70

БРАТИШКО Тамара Ахматівна,
здобувач вищої освіти третього рівня,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Б. Хмельницького

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ КОНЦЕПЦІЇ

У статті проаналізовано основні положення концепції інклюзивної освіти в Україні та погляди сучасних дослідників щодо особливостей та розвитку інклюзивного навчання. Інклюзивна освіта – це забезпечення рівного доступу до освіти всім учням з урахуванням різноманітності особливих освітніх потреб та індивідуальних можливостей.

Кожна дитина має право на розвиток і навчання в середовищі однолітків. Індивідуальні особливості розвитку дитини з обмеженими можливостями здоров'я розглядаються не як його недоліки, а як бар'єри і ресурси на шляху до успішної соціалізації та сформованості в сучасному суспільстві видами діяльності, тими чи іншими знаннями і компетентності.

Ключові слова: інклюзивна освіта, обмежені можливості здоров'я, особливі освітні потреби, концепції інклюзивної освіти, психологічний супровід, реабілітація, соціалізація.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, з тим, що число дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно росте. Дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної кількості дітей у країні. Окрім зростання кількості дітей з обмеженими можливостями, наголошується тенденція якісної зміни структури дефекту, комплексного характеру порушення у кожній окремої дитини. В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. Навчання дітей з особливими потребами ґрунтується на принципах виваженої педагогіки, дієвість яких підтверджується і від використання якої виграють усі діти. Вона передбачає, що різноманітність між людьми є природним явищем. Через обмеження у спілкуванні, самообслуговуванні, пересуванні розвиток цих дітей значною мірою залежить від задоволення їхніх потреб іншими людьми, а це становить багатогранний процес соціально-педагогічної інтеграції та процесу інклюзії, зокрема. Освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку є однією із найважливіших завдань для країни [1].

Перед суспільством стоїть гостра проблема залучення дітей, що мають деякі особливості фізичного розвитку в соціум, проблема їх активної адаптації, соціалізації та розвитку в рамках суспільства і на благо суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема, В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці психологів Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка. В них обґрунтовано принципи положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до шкільного навчання, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності. В дослідженнях вчених вивчалася історія становлення і розвитку окремих напрямків спеціальної освіти дітей шкільного віку з різними психофізичними порушеннями.

Перспективи подальшого дослідження інклюзивної освіти – розвинення методології, спрямовану на дітей і визнає, що всі діти – особистості з різними потребами в навчанні. Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до викладання і навчання, який буде більш гнучким для задоволення різних потреб у навчанні. Якщо викладання і навчання стануть більш

ефективними в результаті змін, які впроваджуються інклюзивну освіту, тоді виграють усі діти (не тільки діти з особливими потребами).

Перед нами постає ряд невирішених питань дослідження, інклюзія сьогодні – це надання впевненості в своїх силах учням з обмеженими можливостями здоров'я, тим самим, мотивуючи їх піти вчитися в школу разом з іншими дітьми: друзями і сусідами. Діти з особливими освітніми потребами потребують не тільки в особливому ставленні і підтримки, але також в розвитку своїх здібностей і досягнення успіхів в школі.

Мета статті полягає у визначенні в розкритті особливостей концепції інклюзивного навчання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Концепція розвитку інклюзивної освіти розроблена відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері освіти, соціального захисту і реабілітації осіб з інвалідністю. Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенції ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами [2]. У законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема, дітям з особливими освітніми потребами [4].

Метою Концепції інклюзивного навчання є:

- визначення пріоритетів державної політики в сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами;
- формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю;
- створення умов для вдосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом впровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання [2].

Основні завдання Концепції інклюзивного навчання:

- створення системи ранньої діагностики та виявлення дітей з обмеженими можливостями здоров'я;
- зміна змісту шкільної освіти з метою задоволення освітніх інтересів і потреб усіх учасників освітнього процесу;
- формування освітньо-розвивального середовища;
- забезпечення освітньої та соціальної підтримки;
- залучення батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я;
- створення умов для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з дітьми з ОМЗ [2].

Особи з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ) – громадяни, які мають особливості у фізичному і (або) психічному розвитку, внаслідок яких виникає потреба в спеціальних умовах отримання освіти. Особливі освітні потреби (ООП) – встановлена компетентною групою фахівців (комісією) потреба громадянина у створенні для нього певних спеціальних умов отримання освіти.

Діяльність освітнього закладу має бути спрямована не тільки на створення спеціальних умов для навчання і виховання дитини з ОМЗ, а й на забезпечення взаєморозуміння як між педагогами, так і між учнями з ОМЗ і їх здоровими однолітками. Інклюзивне навчання – це одна з форм навчання дітей з ОМЗ, яка не повинна витіснити традиційно сформовані форми ефективної допомоги дітям-інвалідам, які склалися і розвиваються в спеціальну освіту. Справжня інклюзія не протиставляє, а зближує дві освітні системи – загальну і спеціальну, роблячи проникними кордону між ними [5].

На думку О. Таранченко, важлива рання допомога – сімейно-орієнтована комплексна соціальна та корекційно-педагогічна підтримка дітей раннього віку (від 0 до 3 років), що включає в

себе скринінг психофізичних порушень, медичну, психолого-педагогічну діагностику, лікування і розвивальне навчання, що проводиться за активної участі сім'ї [5]. Соціалізація – процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством.

Для нашого дослідження дуже велике значення мають принципи реалізації Концепції інклюзивної освіти. Саме за цими принципами має бути організована робота учителів та педагогів у роботі та вихованні дітей з особливими потребами. Найбільш важливішими з них є: індивідуалізація (здійснення особистісно орієнтованого (індивідуального, диференційованого підходу); облік здібностей (таланту та обдарованості) дітей з обмеженими можливостями здоров'я при організації процесу навчання; визнання цінності людини, незалежно від його можливостей і досягнень; забезпечення рівних прав та рівних можливостей доступу до освіти; загальність отримання освіти дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та дітьми-інвалідами; системність (забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами) [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання базується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, інформаційного забезпечення та матеріально-технічного.

Важливою умовою ефективності інклюзивної освіти є професійна підготовка педагогів загальної освіти і фахівців супроводу, здатних реалізувати інклюзивний підхід. Вони потребують спеціалізованої комплексної допомоги з боку фахівців в галузі корекційної педагогіки, спеціальної та педагогічної психології, в розумінні і реалізації підходів до індивідуалізації навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я. У зв'язку з цим перелік заходів з модернізації підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для інклюзивної освіти повинен включати: створення лабораторій в педагогічних інститутах, що займаються вивченням проблем інклюзивної освіти та його науково-практичного супроводу; підготовку педагогічних кадрів нового типу, орієнтованих на широке розуміння соціальної інклюзії; організацію і проведення перепідготовки та курсів підвищення кваліфікації для професорсько-викладацького складу.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
2. Концепції розвитку інклюзивного навчання України: наказ МОН України від 1 жовтня 2010 г. № 912. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsiirozvitkuinkl yuzivnogo-navchannya>.
3. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: науково-методичний збірник. Вип. 12 [за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої]; НАПН України, Ін-т спеціальної педагогіки. Київ: Ін-т спец. педагогіки, 2017. 182 с.
4. Нормативно-правова база інклюзивного навчання: матеріали с офіційного сайту Міністерства освіти та науки України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/education/average2009-2010-2011>
5. Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: освіта дітей з особливими потребами / О. М. Таранченко, С. В. Литовченко // Позашкілля. Шкільний світ, 2008. № 3 (015). С. 15–25.

References

1. Kolupayeva, A.A. (2009) *Inklyuzyvna osvita: realiyi ta perspektyvy [Inclusive education: realities and perspectives]*. Kyiv: Summit Book [in Ukrainian].
2. *Kontseptsiyi rozvytku inklyuzivnoho navchannya Ukrayini: nakaz MON Ukrayiny vid 1 zhovtnya 2010 № 912. [Concepts of Inclusive Education Development in Ukraine: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 1, 2010 № 912.]*. (2010, October 1) mon.gov.ua. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsiirozvitkuinkl yuzivnogo-navchannya> [in Ukrainian].

3. Zasenko, V.V., Kolupayeva A.A. (2017) *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy [Education for people with special needs: ways of development]*. Kyiv: Institute of Special Pedagogy [in Ukrainian].

4. *Normatyvno-pravova baza inklyuzyvnogo navchannya: materialy s ofitsiynoho saytu Ministerstva osvity ta nauky Ukrainy [Normative-legal base of inclusive education: materials from the official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine]*. mon.gov.ua. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/education/average2009-2010-2011> [in Ukrainian].

5. Taranchenko, O.M., Lytovchenko S.V. (2008) *Inklyuzyvna osvita: osvita ditey z osoblyvymy potrebamy [Inclusive Education: Education for Children with Special Needs]*. (pp. 15-25) Pozashkillya. Shkil'nyy svit [in Ukrainian].

BRATISHKO Tamara, Third Level Higher Education Melitopol State Pedagogical University the name of B. Khmelnytsky.

INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE AND PECULIARITIES OF ITS CONCEPT

Abstract. *The article analyzes the main provisions of the concept of inclusive education in Ukraine and the views of modern researchers regarding the features and development of inclusive education. Inclusive education is to ensure equal access to education for all students, taking into account the diversity of special educational needs and individual capabilities. Every child has the right to develop and study in peer education. Individual peculiarities of the development of a child with limited opportunities of health are considered not as his disadvantages, but as barriers and resources on the path to successful socialization and the formation in modern society of types of activities, of one or another knowledge and competence.*

In accordance with the Constitution of Ukraine and legislation in the field of education, rehabilitation and social protection, the state should ensure access to quality education for children with special educational needs, taking into account the abilities, capacities, desires and interests of each child through the introduction of inclusive education.

The Law of Ukraine "On Amendments to Legislative Acts on General Secondary and Preschool Education Regarding the Organization of the Educational Process" introduced amendments to the Law of Ukraine "On General Secondary Education" regarding the introduction of inclusive education in general educational institutions.

Inclusive education seeks to develop a methodology aimed at children and recognizes that all children – individuals with different needs in education. Inclusive education tries to develop an approach to teaching and learning that will be more flexible to meet different learning needs. If teaching and learning become more effective as a result of changes in inclusive education then all children will win.

Inclusiveness today is to provide confidence to students with disabilities in health, thereby motivating them to go to school with other children: friends and neighbors. Children with special educational needs require not only a special attitude and support, but also in the development of their abilities and success in school.

Key words: *inclusive education, limitation of health, special educational needs, concepts of inclusive education, psychological support, rehabilitation, socialization.*

*Одержано редакцією: 06.03.2019 р.
Прийнято до публікації: 19.03.2019 р.*